

Borbara azzon talal *Lwchazzonra Mezaros Imrehnere* (Kv) (asszony 6). 1574: *Keotelwewero Bereczkne* Mond otth Im az hitwan vizla leankat meg fogatta az *chisame* (Kv) (begyak). 1597: Fel peres *Veres(?) lukacjne derys Katalin asszony ... alperes fulo lorinczne Katalin* (Uisz) (ártatlan I/1.). 1630: *Csizmazia Marto(n) felesége Borbarazzony Szabo Istvanne Borbara Azon* (Kv) (asszony 6).

Asszonynévformák történeti változatainak sorát áttekintve, sokféleségük ellenére mégis arra a következtetésre kell jutnunk, hogy közöttük a *Tymár Jánosné* típust alapformának kell tekintenünk. Gyakoriság és folytonosság tekintetében is messze a többi fölé emelkedik, de alapforma abban az értelemben is, hogy a többi asszonynévformák nagy részében is jelen van, köréje szerveződnek a megnevezésben még résztvevő más névelemek. Az asszony saját nevei lényegében ezt az alapnévformát bővítik, s – mint láttuk – erre rendszerint akkor kerül sor, ha az asszony személyét bizonyos élethelyzetek a férjétől elhatárolják, illetve ha az adott közléshelyzetek különböző tényezői ezt szükségessé vagy természetessé teszik. Az asszony saját nevének használatát a régiségben nem tarthatjuk tehát a női egyenjogúsítás előfutárának, még kevésbé megnyilvánulásának. A mai asszonynévformáknak nem annyira funkcionális, mint inkább alaki elődeit és mintáit láthatjuk bennük.

B. GERGELY PIROSKA

Folyóvíznevek kétnyelvű környezetben

Az országban használatos földrajzi neveket közlétező egyes megyei és járási gyűjtemények névtani, dialektológiai és más szempontból vizsgálható bő anyagot tárnak a kutatók elé. A vizsgálódási lehetőségek körét tágítja az a bizonyára közsímert tény, hogy az említett kötetek a magyar nevek mellett a hazai nemzetiségek által használt megnevezéseket is tartalmazzák, s ezáltal gazdag adattárként állnak rendelkezésre a névadást, a névhasználatot és a nevek életét nyomon követő kutatásokhoz.

Az alábbiakban a pápai járás tizennégy, magyar-német kétnyelvű községének anyagából gyűjtöttem ki a neveket a címben jelzett témához. A községek kiválasztásában egyrészt természetföldrajzi szempontok játszottak szerepet – a Bakonyban és északi előterében viszonylag sok a kisebb-nagyobb folyócska, patak –, másrészt ezen községek névanyagának közlétezőjeként magam is jártam a terepen, így személyes tapasztalatokat is szerezhettem a nevek használatát illetőleg. A forrásul szolgáló mű: Veszprém megye földrajzi nevei 2. A pápai járás. MNyTK. 171. Szerkesztette BALOGH LAJOS és ÖRDÖG FERENC. Bp., 1987.

A kiválasztott anyag átvizsgálása után a neveket két nagyobb csoportba lehet sorolni aszerint, hogy a velük jelölt objektumoknak van-e mindkét nyelven

megnevezése vagy nincs. A főbb csoportokon belüli alkategóriákat abból a szempontból igyekeztem létrehozni, hogy a kétnyelvűségnek, illetve az egynyelvűségnek milyen jellemzői állapíthatók meg – mélyebbre hatoló kutatások nélkül is.

I. A jelölt objektumnak magyar és német neve is van

1. azonos szemléletű nevek

13. Románd 61. *Patak* : *Bornát-ér* : n. *Póh* 'Bach' [K₁. *Mühlbach*]
21. Bakonygyirót 58. *Malompatak* : n. *Mügrám* 'Mühlgraben'
35. Béb 50. *Hosszi-vizesárok* : *Rína* 'Rinne'
78. *Séd* : n. *Póh* 'Bach' [K₁. *Groszbach* Hiv. *Öreg-séd*]
46. Nagytevel 132. *Hosszi-réti-patak* : n. *Langvtznpóh* 'Langwiesenbach' [K₁. *Jári B.* Hiv. *Jári-patak*]
138. *Síd* : *Séd* : n. *Ojdi Póh* 'Alter Bach' [K₂. *Bakony-ér*]
55. Döbrönte 78. *Malomárok* : n. *Mükrám* 'Mühlgraben' [K₁. *Mühl Bach*]
59. Bakonyjákó 35. *Malomárok* : n. *Mükrám* 'Mühlgraben'
57. *Jári-patak* : n. *Jári-Póh* 'Jári-Bach'
60. Németbánya 61. *Tustán-árok* : *Szalmahidi-árok* : n. *Stróprindlkrám* 'Strohbründelgraben'

2. eltérő szemléletű nevek

5. Bakonypéterd 52. *Varsányi-árok* : n. *Khoinəkrám* 'Kanalgraben'. "A Likivarsány nevű dűlön folyik keresztül".
41. Bakonykoppány 66. *Som-berék-síd* : n. *Hot-Kəarənc* 'Holt-Gerence = Tote Gerence'. A szomszédos Ugod egyik dűldőjének nevéből.
61. Farkasgyepű 34. *Bitva* : n. *Tejcsहितvossə* 'Deutschüttener Wasser'. Németbánya felől ér a falu határába.
114. *Köves-patak* : n. *Szandvosza* 'Sandwasser'

3. névkölcsönzés

13. Románd 38. *Luli-árok* < n. *Lulkrám* 'Lullgraben = Talgraben' [K₁. *Ludelbach*]
35. Béb 44. *Gerence* > n. *Kəarənc* 'Gerence'
36. Bakonyszűcs 123. *Gerence* > n. *Kerəncə*
41. Bakonykoppány 67. *Gerence* > n. *Kəarənc*
55. Döbrönte 77. *Bitva* > n. *Vítvə* 'Bitva' [K₁. *Bitva*]
58. Ganna 81. *Bitva* > n. *Vítvə*
61. Farkasgyepű 53. *Les-patak* > n. *Leskrámvosza* 'Lesgrabenwasser = Lauergrabenwasser'

4. magyar "hivatalos" (térképi) név ~ német népi név

21. Bakonygyirót 89. *Bornát-ér* (MoFnT. 2.) ~ n. *Póh* 'Bach'
32. Bakonyszentiván 108. *Kánya-ér* (Bt.) ~ n. *Páhl* 'Bachel = Bächlein'
36. Bakonyszűcs 67. *Kánya-ér* (Bt.) ~ n. *Páhl* [K₁. *Séd-Bach* Hiv. *Csángota-ér*]
58. Ganna 88. *Köves-patak* (MoFnT. 2.) ~ n. *Póh* 'Bach'
59. Bakonyjákó 110. *Bitva-patak* (MoFnT. 2.: *Bitva*) ~ n. *Póh*
60. Németbánya 84. *Bitva* (MoFnT. 2.) ~ n. *Póh*

II. A jelölt objektumnak csak az egyik nyelven van neve

1. magyar (térképi) név: + ~ német népi név: ϕ

5. Bakonypéterd 49. *Bornát-ér* (MoFnT. 2.) [K₁. *Mühlbach*]

32. Bakonyszentiván 95. *Tüskés-ér*

56. Iharkút 61. *Bakony-ér* (MoFnT. 2.: *Pápai-Bakony-ér*)

123. *Fekete-séd* (Bkt.)

58. Ganna 95. *Köris-patak* (MoFnT. 2.: *Körös-patak*)

59. Bakonyjákó 125. *Köves-patak* (MoFnT. 2.)

2. magyar név: ϕ ~ német népi név: +

13. Románd 106. n. *Műkrám* 'Mühlgraben' [K₁. *Wiesengraben Bach* MoFnT. 2.: *Sokorói-Bakony-ér*]

55. Döbrönte 29. n. *Miháspahl* 'Michaelsbachel'

35. n. *Vitam-Páhl* ? 'Bitang-Bachel'

Mint látható, az I/1-es csoport tartalmazza a legtöbb adatot, és ez bizonyára így lenne akkor is, ha nagyobb korpuszt vizsgálnánk: névtani univerzálé ugyanis az, hogy földrajzi objektumokat bizonyos jegyeik révén különböző nyelvekben is azonos szemlélet alapján neveznek meg. Azonos szemléletnek pedig adott esetben elegendő az is, hogy a folyóvíz milyen méretű (*patak* ~ *Bach*), illetve mi a funkciója (*malompatak* ~ *Mühlgraben*). Az ilyen jellegű kettős nevek esetében mindig fölmerülhet a kérdés, vajon nem fordítással van-e dolgunk az egyik nyelv esetében. Erről biztosat állítani legfőljebb csak alapos (település)történeti vizsgálódások után lehetne, amire azonban a jelenlegi keretek között nincs lehetőség.

Az I/3-as csoport is érthető névtani viszonyokat tükröz: ha nincs valamilyen "erősebb", konkrét szemléleten alapuló névadási lehetőség, akkor az egyik (esetünkben a magyar, bizonyára eredetibb) név jövevényelemként átkerülhet a másik (esetünkben a német) nyelvbe. Ez főleg akkor történhet meg könnyen, ha az átvevő nyelv számára a földrajzi objektumot jelölő más nyelvű név mind morfológiai, mind pedig szemantikai tekintetben elemezhetetlen.

Néhány sort érdemel az I/4-es csoport is. A német népi tudatban az adott folyóvíz megnevezésekor csak annak jellege volt a fontos, ezért csak *Bach*-nak, azaz 'patak'-nak jelölik. A magyar oldalon álló név – az adott településeken – bizonyára csak másodlagos, és "írott" névként feltehetőleg csak hivatalos, magyar nyelvű érintkezések esetében fordul(t) elő.

Rövid írásom talán része lesz azoknak a lehetséges jövődó névtani kutatásoknak, amelyek többnyelvű települések névhasználati viszonyait és kialakulásuk okait vizsgálják majd.

Rövidítések:

Bkt. = A Bakony (keleti rész) turisztatérképe. Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1983.³

Bt. = A Bakony turisztatérképe. Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1976.⁸

MoFnT. 2. = Magyarország Földrajzinév-tára 2. Veszprém megye. Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1978.

GERSTNER KÁROLY